

KÁNTOR LAJOS

„SZIGORÚAN TITKOS”

Egy készülő könyv – A Korunk kapui (1958–1965. március) – szubjektív történetként előadott, visszaemlékezést és elemzést vegyítő szövegét a szerző elképzelése szerint dokumentumok fogják kíséрни. Levelek, fényképek és talán rendhagyó módon: a CNSAS-tól, Bukarestből megkapott szekusiratok, besúgói jelentések, jellemzések, átiratok, összefoglalások. Amit folyóiratunk 2007. szeptemberi számában elkezdtünk (Nyilvánosan és titkosan. Ügynökök, áldozatok), annak továbbkutatása, intézményi végiggondolása egyre inkább lehetőséggé, sőt feladattá válik. Az újra előkerülő vagy éppen fellángoló viták, egyes (vezető értelmiségi) személyek objektív megítéléséhez is szükségesnek látszik a hovatovább feltáruló, feltárható „szigorúan titkos” adatok szembesítése a nyilvános írott örökséggel. A sok évtizedes Korunk-történet objektív szemléletét kívánjuk szolgálni az itt következő válogatással.

■ Egy szépen, azaz „sokoldalúan” fejlett (fejlesztett) megfigyelési dossziésorozat korai dokumentumait, a valós és lehetséges több ezer lapból harmincnolcat nyújtok át – nagy többségüket román eredetiben – a korban és a fél évszázaddal ezelőtti Korunk világában tájékozódni kívánónak. Külső-belső kép rajzolódik ki ezekből a titkosszolgálati iratokból: külső, mármint hogy minket hogyan láttak; de belső is, két vonatkozásban: egyrészt számos olyan eseményt figyeltek meg a jelentők, amelyek a jelentéseknek köszönhetően időben térben rögzítődtek (nemegyszer persze ferdtésekkel, rosszindulatú értelmezésekkel) – másrészt a besúgók nem is kis hányada bent dolgozott a szerkesztőségben, vagyis feladatuk kettős volt, az egyikről tudtunk, a másiktól, a szekuritátétól kapotról általában nem. (Talán csak az egy „Aczel” nem volt rejtély számunkra.) De itt nem a fedőne-

„Ismerve Bajor régebbi hibás nézeteit irodalmunkról, a forrás feltételezi, hogy Bajor, aki szoros baráti kapcsolatban áll Kányádi, Fodor, Földes körével, és az ő ellenséges felfogásuk a szocialista realista irodalom eredményeivel szemben közismert, ebben az értelemben befolyásolhatja Kántort és általa más fiatalokat.”

vek megfejtése, a leleplezés, hanem a mechanizmus – az ellenőrzési módok, a megfélemlítés, a leszámolások előkészítése – a fontos, a beszédes. Persze az idő haladtával, a Gheorghiu-Dej-korszakra következő Ceaușescu-diktatúra szigorodásával keményedik a hang, vastagodnak a szekusdoszsiék, a szerkesztőségre és az egyes (renitens, „nacionalista”, a szocializmus vívmányait kétségbe vonó) szerkesztőkre, szerkesztői munkájukra, nyilatkozataikra és kapcsolataikra már nem csupán a megyei „szervek” figyelnek, egyre inkább a bukaresti központ figyelmének előterébe kerülünk. (Így az itt következő lapok is szelídeknek tűnnek a „Kardos” megfigyelését összegyűjtő, a nyolcvanas évek végéig mutató iratcsomókhoz képest.)

A válogatásunkba bekerülő korai jelentések tájékoztató jellegűek; az első szerkesztői évét gyakorló kritikust és a hozzá közel álló nemzedéktársakat, saját nemzedéktársait (Jancsik Pált, Szilágyi Domokost, Veress Zoltánt) jellemzi „Tamas”, jóindulattal. A tartótiszt, Hoinărescu Tepeș őrnagy a feladatok, pontosabban a megteendő lépések („Măsuri”) rovatba azt írja, hogy ezt és a többi „anyagot” a szervezési folyamatba illesztik be. Noha sokasodnak az információk, hogy Kántor ellenséges magatartásról tesz tanúságot, 1961-ben még nem tesznek le az illetékesek a szervezési tervről, 1962 novemberében azonban Oprea Florin főhadnagy az „Aczel” jelentésének végére ráírja: „Kovacs Petru” ügynököt rá kell állítani Kántorra, és az összegyűjtött anyagot nyilvántartásba kell venni. Az 1963. április 18-i besúgói jelentést („Aczel”) értelmező, szintén Opreától származó határozat így hangzik: Megnyitják a Kántor L.-re vonatkozó ellenőrzési dossziét („dosar de verificare”). Ennek szelvében 1963 júliusában negatívan véleményezik turistaútlevél megadását az NDK-ba, minthogy ismertek az ismétlődő nacionalista megnyilvánulásaim, és revizionista jellegű szövegeket próbáltam becsempészni a folyóiratba. (Bölöni Sándor egyik írására utalnak, amelynek megjelenését „Aczel” ébersége és a párt megyei első titkára akadályozta meg.) 1963. szeptember 2-án „Aczel” arról tájékoztatja tartótisztját, ezúttal is Oprea Florint, hogy Balogh Edgár felelős szerkesztő és Kántor Lajos irodalmi rovatvezető a szerkesztőség 1100 CJ jelzésű személyautójával Nagybányára, Szatmárnémetibe, Máramarosszigetre és Nagykárolyba utaznak, munkatársakkal (így a festő Erdős I. Pállal és – az illegalista múltú szobrász! – Vida Gézával, valamint a szatmári színház vezetőivel), aztán a közönséggel találkoznak. Az ügynököt arra utasítja Oprea, hogy adjon tájékoztatást minden látogatóról, aki felkeresi a célszemélyt (hány órától hány óráig és melyik szerkesztőségi szobában tárgyalnak); és amikor Balogh Edgár szabadságra megy, a lakásán szereljük be a „T. O.”-t. A célszemély – a fő veszélyforrás – ezek szerint Balogh Edgár, ám egyre sűrűbbek az utalások Balogh és Kántor kapcsolatára; Balogh Edgár 1971-es, majd Gáll Ernő 1984-es nyugdíjazása után hovatovább Kántor lesz a célszemély a *Korunknál*, a személyi és postai úton történő megfigyelés, a lehallgató készülék otthoni beszerelése teljesíti ki a titkosszolgálatok rám irányuló, megkülönböztetett figyelmét. (Az új főszerkesztő, Rácz Győző bizalmi embernek számít, közvetlenül pártfunkcióból került a *Korunkhoz*.)

De még csak a hatvanas évek elején tartunk. 1961 szeptemberében „Ovidiu” arról számol be egy Columban Alexandru nevű hadnagynak, hogy Kántor bírálja a sajtóigazgatóságot (a cenzúrát), amiért kivették a lapból Tóth László rajzát, és panaszkodik, hogy az ő cikkét is kidobták, amelyben egy magyarországi folyóiratról írt. „Aczel” szorgalmasan tudósít a szerkesztőségben történekről: október 28-án részletezi a legutóbbi lapelemzésben elhangzottakat, mindenekelőtt az irodalmi rovat szerkesztőjének az országban folyó szocialista építés lebecsüléséről tanúskodó megjegyzéseit és pozitív hivatkozásait a budapesti *Kortárs*, *Nagyvilág* című folyóiratokra, miközben az egy *Orizontulon* kívül nem említ romániai kiadványokat; a kollégák bírálatai nyomán mind Kántor, mind Jánosházy György önbírálatot gyakorolt, kijelentve, hogy csupán azt szeretnék: az irodalmi anyagok mellett a más természetű

szövegek is színvonalasak legyenek. „Aczel” sorolja a neveket, akikkel Kántor különböző városokban kapcsolatot tart: Szilágyi Domokost Bukarestből, László V. Ferencet Nagyszebenből, a kolozsvári illetőségű Banner Zoltánt az *Utunk*tól, Jancsik Pált, Láng Gusztáv egyetemi tanárt, Lászlóffy Aladárt és Csabát, a műkritikus Kovács Ivánt, Kányádi Sándort, Schuller Rudolfot (az ő neve után kérdőjel látható, az irodalmi élet periferiájára szorult műfordítót nyilván nem ismerik), Veress Zoltánt, Bálint Tibort és az orvos-író, Szíves Sándort. A „Tamas”-ra és „Ovidiu”-ra is számító főhadnagy, Domniță Nicolae ezúttal a feladatok közt különösen Banner, Schuller és Bálint Tibor lehetséges hatását emeli ki, Kántorral tartott kapcsolatuk természetére kíváncsi. A szeptember 28-i „Aczel”-jelentés Nagy István látogatását írja le a *Korunk* szerkesztőségében, és minthogy a főszerkesztő Gáll Ernőt nem találta, a rovatvezető Jánosházy Györgynek pakol ki a fiatal költők folyóiratbeli futtatása miatt (szerinte Szilágyi Júlia bevezetője a közölt verscsokorhoz „visszataszító”, „káros”). Itt kerül először szó Kántor tanulmányáról, amelyet az *Utunk*nak adott át; ebben a fiatalokat (Lászlóffy Aladárt, Szilágyi Domokost, Jancsikot, Fábiánt) dicséző írásban koncentrált támadás érvényesül az öregek ellen – állítja Nagy István, és a nemzedéki probléma mögött egy „egészségtelen avantgardizmus” rejlik. Ugyanerről az ügyről (*Régi és új a lírában*) „Tamas” azt véleményezi, hogy a tanulmányban kifejtettekkel más fiatalok is egyetértenek (Lászlóffy, Szilágyi Júlia, Jancsik, Láng Gusztáv nevét sorolja); a jelentést író védelmébe veszi a modern verset, az olvasó érdekére hivatkozik, és kijelenti: ha az *Utunk* szerkesztősége egy fiatal kritikustól kérte a szöveget, érthető, hogy az a fiatalok nézőpontját érvényesíti; az *Utunk* most tárgyal Kántorral egyes módosításokról a közlés érdekében. Oprea főhadnagy szerint a problémát „Szempeteri” és „Both Pal” ügynökök fogják megoldani. „Vas Ioan” hat nappal később Kántor és az *Utunk*-szerkesztő Marosi Péter ez ügyben folytatott tárgyalására utal (egy bájos elírással: a régebbi *költő*nemzedék helyett *papok* nemzedékét ír a gépelő, „poeti” helyett „preoti” szerepel a szövegben!), de tulajdonképpen jelentésének tárgya Kántor és Bajor Andor találkozása a Mihai Viteazul (Széchenyi) tér sarkán. „Ismerve Bajor régebbi hibás nézeteit irodalmunkról, a forrás feltételezi, hogy Bajor, aki szoros baráti kapcsolatban áll Kányádi, Fodor, Földes körével, és az ő ellenséges felfogásuk a szocialista realista irodalom eredményeivel szemben közismert, ebben az értelemben befolyásolhatja Kántort és általa más fiatalokat.” Mindezt Vas (az aláírás szerint már „Janos”) az első ügynöki találkozón adja elő Oprea Florinnak. A szervek érdeklődésének fokozódásáról tanúskodik az „Ovidiu”-tól kapott, 1961. november 9-i bő jellemzés Kántorról – akit „Ovidiu” még 1950-ből mint egy évvel fiatalabb iskolatársát ismeri. A leírás egyértelműen a baráti körön belüli, és pozitív szándékúnak mondható (K. L. mint *Korunk*-szerkesztő „a pártos irodalom vonalát követi”), utalva azért O. korábbi jelentéseiben feltüntetett néhány hibás megnyilvánulására. „Ovidiu” nem ismeri pontosan a *Korunk* szerkesztőségén belüli viszonyokat, de úgy tudja, Kántor alacsonyabb beosztásban van, és így nem tud egyedül dönteni egy akcióban, egy problémában felettesei megkérdezése nélkül. A jellemzettel nagyon felkészültnek mondja, otthon sok könyve van, sokat olvas a kortárs román, szovjet és magyar irodalomból; nagyon szociábilis, gyakran ideges, könnyen megharagszik, de könnyen ki is békül. A barátai: Jancsik Pál, Lászlóffy Aladár, Láng Gusztáv és Herz (Szíves) Sándor, akivel egy utcában lakik.

„Aczel” felfigyel a László (V.) Ferencsel fenntartott kapcsolatomra, ráadásul szebeni látogatásomon találkoztam (vajon honnan tudja?) apjával, László Dezső református lelkésszel, „a magyar nacionalizmus volt zászlóvivőjével”, aki még nem adta fel a reményét, hogy püspök legyen, és ebben a vágyában sok támogatója van a papok között (amint erről Kakassy Endre, a *Református Szemle* publicista szerkesztője tájékoztatást adott). „Vas János” lehetséges diverzióként értelmezi a „patikamérleg-

ről” a *Korunk*ban megjelent cikkemet (*Patikamérleg – patikamérleg* volt jegyzetem címe, és a főként Marosi Pétert jellemző dekázó irodalomkritika ellen szólt). Ehhez az 1962. januári, kézzel írt följegyzéshez fűzi nem is a tartólistát, hanem fölöttese (?), hogy Kántor Lajos (ezúttal így, a keresztnévet magyarul írva) választott szerv lévén (az írószövetségi IMSZ-bizottság tagja), a befutott anyagot átküldik a megyei pártbizottsághoz.

Hogy miért éppen Méliusz József levele akadt fenn a postai cenzúrán – amely az én Radnóti Miklós erdélyi, illetve régi *Korunk*- (és Gaál Gábor-) kapcsolatairól szóló, *Élet és Irodalom*ban megjelent írásomhoz kötődik –, nem tudom megmagyarázni; illetve ha általánosabb ellenőrzésről volt szó, hol a többi korabeli levélmásolat, miért nem kerültek be megfigyelési dossziéimba.

Viszont bekerült olyan jelentés (az „Aczelé”), amelyben nevem sem fordul elő, főnökeimé, barátaimé viszont igen. Ez a régi „korunkosoknak” az 1963. április 11-re szervezett szerkesztőségi találkozására vonatkozik, szervezője pedig Balogh Edgár és az újonnan alkalmazott műszaki szerkesztő Herédi Gusztáv volt; a besúgó azt nehezményezi, hogy nem kollektíva készítette elő a rendezvényt, senkit sem hívtak meg a felsőbb pártszervektől, és nem hangsúlyozták a régi *Korunk* kapcsolatát más marxista-leninista orgánumokkal.

Dossziéim korai gyöngyszeme 1963. április 18-ról származik, szerzője „Aczel”. Április 9-én – tehát a jelentő kilenc napot késett – idős kollégámmal, a világpolitikai rovatot szerkesztő Erdélyi Lászlóval a *Sinn und Form* betiltásáról és a főszerkesztő Stephan Hermlinről beszélgettünk, „szenvetélyel”. Én azt mondom – hallja „Aczel” –, hogy lehet, szükséges volt Kelet-Berlin és Nyugat-Berlin közt falat húzni, de a *Sinn und Form* megszüntetésével falat emeltek a szocialista irodalom és a haladó nyugati irodalom közé. Én örömet fejeztem ki azon, hogy Hermlin, miközben beismerte hibáját, kijelentette: valószínűleg újabb hibákat fog elkövetni, különösen a fiatal tehetségek érvényesülése érdekében. Erdélyi László kétségbe vonta mint „szakértő”, hogy a harmadik világháború „a dogmatikusok és a nem dogmatikusok között” fog kitörni. Oprea főhadnagy megjegyzése a hallottakhoz: Erdélyit nyilvántartásba vették, Kántor Ludovicot pedig (a *Sinn und Form* miatt is?) nacionalista elemként tartják számon.

A már említett besúgói jelentést – az „Aczelét” – bányai, szatmári utunkról, egy héttel később, a „Kovacs Peteré” követi, ugyanerről az utazásról, rövidebben, ám hozzátéve: a helyi hatóságok megtiltottak mindenféle találkozót, gyűlést, és ezt Balogh Edgár meg Kántor elvtársiatlan, elvtelen magatartásnak minősítették az irodalommal, a sajtóval szemben. „Kovacs” kitér Balogh Edgár és a természettudományi írásokat szerkesztő Weismann Endre szerkesztőségi vitájára is; Weismann szerint a világszerte és a szocialista táborban folyó heves viták idején inkább a természettudományokkal kellene foglalkoznunk, Balogh Edgár felháborodott ezen az érvelésen, és kijelentette, hogy nekünk határozottan állást kell foglalnunk a kínaiak ellen, a dogmatizmus ellen, Hruscsov és a Szovjetunió Kommunista Pártja mellett.

Ekkortájt születik egy hosszabb „szintézis”, valamikor 1963-ban (kézzel írva, dátum és aláírás nélkül, bent a szekuritáté megyei hivatalában), amely összegezi Kántor Ludovic íróról (és szerkesztőről) a rendelkezésükre álló anyagokat, visszatérve a besúgói jelentések részleteire. És aztán még egy összefoglalás, de már intézkedési tervként („plan de mäsuri”), „előzetes akció Kántor Lajosra vonatkozóan”, amely a mintegy hatéves *Korunk*-szerkesztői tevékenységemet foglalja össze, hangsúlyozva, hogy a hivatal által nyilvántartott, Bajor Andorhoz és Balogh Edgárhoz hasonló gyanús elemek környezetébe tartozom („în anturajul unor elemente suspecte lucrata de noi”); baráti kapcsolatban állok Baróti Pállal, Kányádi Sándorral, Bálint Tiborral, Banner Zoltánnal és másokkal. Számos magyarországi íróval levelezem, így Rózsa

Andrással, (az irodalomtörténész) Taxner Ernővel, Varga Józseffel. Ugyanakkor a nagybányai Mátis Béla lefülelt leveléből következtethető, hogy a kéthetente titkosan összeülő, el nem kötelezett és nacionalista bányai íróknak az ötletet Kántor sugallta. Innen vezet egy szál a kolozsvári fiatalok, Molnos Lajosék felé is, és az ő írásaikban – Balogh Edgár szellemében – ugyancsak Kántor hatása érvényesül. A soros feladatok, sürgős intézkedések a nagybányai (fiatal) írók tevékenységének felderítésére, nem utolsósorban pedig az én szerepem tisztázására vonatkoznak. (Érdekes, hogy itt még nem fordul elő a bányaiak közül már kétségtelen tehetségként megmutatkozó Pusztai János neve.) Mátist – akinek cikkét Pusztairól a *Korunk*ban még 1963-ban közöltük – nemsokára börtönbe zárták, hónapok múltán ítélet nélkül szabadult.

Végül: a hatvanas évek közepéig követett jelentések közül még egy, „Ovidiu”-tól (1964. december 21.), ez ugyanide vág, szelídebb (megnyugtató?) szövegezésben: arról tájékoztatja Crețu Ioan századost, hogy a *Korunk* irodalmi szerkesztőjének magatartásában az utóbbi időben nem tapasztalt rendkívülit, jelenteni valót. Kántor előnyben részesíti a fiatal írókat, a kolozsvári egyetem diákjait, látogatja az Írószövetség (pályakezdőknek fenntartott) irodalmi körét. A „forrás” („sursa”) többször látta Kántort a költő Farkas Árpád társaságában. Ismét felsoroltatnak a barátok, Lászlóffy Aladár, Jancsik Pál, Láng Gusztáv, és újlag megdicséretnek ismereteim az irodalmi életben, különös tekintettel a magyarországi irodalomra, sajtóra. A századosi megjegyzés szerint nem csupán engem figyelnek tovább, hanem Jancsik Pált és Láng Gusztávot is.

Megfigyelési iratcsomóm jóval nagyobbik és bizonyára érdekesebb, veszélyesebb része *A Korunk kapuinak* későbbi köteteiben kaphat majd helyet.

